

ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАХОДИ ПІДТРИМАННЯ

©2021 КУЛИНЯК І. Я., ЖИГАЛО І. І., ЯРМОЛА К. М.

УДК 338.48
JEL: F01; Z32

Кулиняк І. Я., Жигало І. І., Ярмола К. М. Туристична галузь в умовах пандемії COVID-19: тенденції та заходи підтримання

Пандемія коронавірусу, яка охопила майже всі країни, та спричинена нею глобальна криза, завдали значного удару багатьом галузям економіки, у т. ч. і туристичній сфері. Індустрія туризму опинилась у невизначених умовах роботи, що спричинило суттєві зміни у функціонуванні суб'єктів туристичної діяльності. У статті проаналізовано поточний стан і виявлено тенденції розвитку світового туристичного ринку в умовах пандемії COVID-19, а також систематизовано заходи, які впроваджуються Україною та іншими країнами щодо стимулювання та підтримання туристичної галузі. Проаналізовано внесок туризму у світовий ВВП за країнами, які є найпопулярнішими серед туристів. Розглянуто відсоткову зміну міжнародних туристичних прибуттів за регіонами у 2020 р. і динаміку за напрямками, які були найпопулярнішими серед туристів по всьому світу у 2018–2020 рр. Виявлено, що внаслідок пандемії показники туристичної діяльності значно скоротилися, туристична галузь зазнала втрат і відбулося значне скорочення туристичних потоків. Пандемія COVID-19 спричинила суттєве зменшення кількості міжнародних прибуттів туристів у всіх країнах. Крім цього, для досягнення поставленої мети у статті систематизовано заходи щодо покращення туристичного клімату країн, стимулювання та підтримання туристичної галузі в часи пандемії COVID-19 та постпандемічний період. Виявлено, що серед заходів стимулювання та підтримання туристичної індустрії в більшості країн основний акцент робиться на внутрішній туризм, який є менш залежним від глобальної коронавірусної кризи та карантинних заходів, а також на впровадженні онлайн-форм і ширшому застосуванні маркетингових і цифрових інструментів у наданні туристичних послуг. За результатами дослідження обґрунтовано необхідність підтримання українським урядом підприємств туристичної галузі та стимулювання попиту на внутрішній туризм.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, пандемія COVID-19, коронавірус, міжнародні туристичні прибуття, внутрішній туризм, індустрія туризму.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-177-184>

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 21.

Кулиняк Ігор Ярославович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: ihor.y.kulyniak@lpnu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8135-4614>

Researcher ID: M-6250-2017

Жигало Іван Іванович – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту організацій, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: ivan.i.zhyhalo@lpnu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7176-599X>

Ярмола Катерина Михайлівна – студентка, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: katerynaya13@gmail.com

UDC 338.48

JEL: F01; Z32

Kulyniak I. Ya., Zhygalo I. I., Yarmola K. M. Tourism Industry in the Context of the COVID-19 Pandemic: The Tendencies and Support Measures

The coronavirus pandemic, which has engulfed almost all countries and caused a global crisis, has dealt a significant blow to many sectors of the economy, including the tourism sector. The tourism industry found itself in uncertain working conditions, which caused significant changes in the functioning of tourism entities. The article analyzes the current status and identifies tendencies in the development of the world tourism market in the context of the COVID-19 pandemic, as well as systematizes the measures implemented by Ukraine and other countries to stimulate and support the tourism industry. The contribution of tourism to the world GDP by the countries that are the most popular among tourists is analyzed. The percentage change in international tourist arrivals by region in 2020 and dynamics in destinations that were the most popular among tourists around the world in 2018–2020 is considered. It is identified that as a result of the pandemic, the indicators of tourism activities have decreased significantly, the tourism industry has suffered losses and there has been a significant reduction in tourist flows. The COVID-19 pandemic has caused a significant decrease in the number of international tourist arrivals in all countries. In addition, to achieve its goal, the article systematizes the measures to improve the tourism climate of countries, stimulation and support of the tourism industry both during the COVID-19 pandemic and the post-pandemic period. It is identified that among the measures to stimulate and support the tourism industry in most countries, the main focus is placed on domestic tourism, which is less dependent on the global coronavirus crisis and quarantine measures, as well as the introduction of online forms and the wider use of marketing and digital tools in the provision of tourist services. According to the results of the study, the authors substantiate the need to support the enterprises of the tourism industry and stimulate the demand for domestic tourism on the part of Ukrainian government.

Keywords: tourism, tourism industry, COVID-19 pandemic, coronavirus, international tourist arrivals, domestic tourism, tourism industry.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 21.

Kulyniak Ihor Ya. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management of Organizations, National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: ihor.y.kulyniak@lpnu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8135-4614>

Researcher ID: M-6250-2017

Zhygalo Ivan I. – PhD (Economics), Senior Lecturer of the Department of Management of Organizations, National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: ivan.i.zhygalo@lpnu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7176-599X>

Yarmola Kateryna M. – Student, National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: katerynaya13@gmail.com

Туристична галузь – це надзвичайно цікаве та креативне русло, яке дає можливості творчого та нестандартного мислення. Якщо раніше популярністю користувалися лише визначні пам'ятки певної місцевості, то сьогодні туриста важко ними здивувати, та й відвідувати одне і те ж місце кілька разів набридає. На заміну традиційним формам туристичних подорожей приходять сучасні, нові та неординарні, які дозволяють задовольнити побажання та потреби майже всіх категорій подорожуючих.

Пандемія коронавірусу та спричинена нею глобальна криза завдали значної шкоди багатьом галузям економіки, у т. ч. і туристичній сфері. На тенденції розвитку туристичної індустрії вплинули не тільки прямі обмеження, такі як впровадження карантинних заходів, закриття кордонів, заборона відвідування історико-культурних закладів, відміна авіаперельотів, а й опосередковані – заходи, які були прийняті в інших сферах, дотичних до індустрії туризму: ресторанному та готельному бізнесі, транспортних перевезеннях, кіноіндустрії, санаторно-лікувальних і медичних послугах тощо. Тобто туристична галузь – це система, яка знаходиться у взаємозв'язку з багатьма елементами, коли негаразди в одному з них можуть суттєво впливати на загальну ефективність.

Проблематика розвитку туризму розглядається у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Увага авторів приділена дослідженню та аналізу тенденцій розвитку як внутрішнього туристичного ринку України, так і міжнародного. Оскільки початок пандемії коронавірусу припадає на кінець 2019 р., а також через відсутність офіційної статистики, у наукових джерелах ще недостатньо досліджені сучасні процеси, що відбуваються на туристичному ринку в умовах пандемії COVID-19.

Серед вітчизняних науковців, які присвятили свої дослідження оцінці стану туристичної галузі під впливом COVID-19, варто виокремити таких: Бігус М. М., Гальків Л. І., Добушовський П. А. [1] розглянули стан внутрішнього та міжнародного туристичного бізнесу під впливом змін, зумовлених сучасними світовими викликами; Демків Ю. М. і Стукач Т. М. [2] проаналізували загальні заходи подолання кризи, визначили та обґрунтували напрями адаптаційних заходів для підтримки та розвитку української індустрії туризму в поточних умовах; Аппельт Г. В. [3] розглянув економічні наслідки в туризмі через введення карантинних обмежень, які виникли після поразки світу вірусом COVID-19 та проаналізував заходи, інструкції та ме-

тоди захисту туристів, які були визначені як необхідні міжнародними організаціями; Даниліна С. О., Коцюрубенко Г. М., Шикіна О. В. [4] обґрунтували фінансово-економічні наслідки пандемії для світової туристичної галузі, з метою активізації економічної активності та забезпечення конкурентних переваг для вітчизняного ринку окреслили напрями підтримки галузі туризму та готельної індустрії; Атаманчук З. А. [5] та Панова І. О. [6] розглянули тенденції та перспективи розвитку туризму в умовах пандемії COVID-19; Михайліченко Г. та Клімова А. [7] дослідили трансформації світового туристичного ринку після пандемії.

Пандемію коронавірусу називають «чорним лебедем» – подією, яку неможливо було передбачити. Індустрія туризму опинилась у невизначених умовах роботи, що спричинило суттєві зміни у функціонуванні суб'єктів туристичної діяльності, яким прийшлося адаптуватися до нових умов ведення бізнесу – впровадження нових форм і видів туристичних послуг; розроблення додаткових заходів утримання клієнтів шляхом відтермінування надання послуг; надання знижок і бонусів; заміна туристичних послуг на альтернативні тощо. Беручи до уваги те, що й досі немає повної перемоги над вірусом COVID-19, суб'єктам індустрії туризму і надалі доводиться шукати шляхи боротьби за утримання своєї частки туристичного ринку, знаходити нові методи підвищення своєї конкурентоспроможності, постійно підвищувати якість і безпеку туристичних послуг, при цьому перебуваючи в цілковитій невизначеності та залежності від державної політики та заходів, які приймаються з метою боротьби з коронавірусом. Саме тому актуальним постає питання неперервного дослідження поточного стану та перспектив діяльності туристичної галузі, але з урахуванням нових викликів, зумовлених пандемією коронавірусу.

Метою даної статті є аналіз поточного стану та виявлення тенденцій у розвитку світового туристичного ринку в умовах пандемії COVID-19, а також систематизація заходів, які впроваджуються Україною та іншими країнами щодо стимулювання та підтримання туристичної галузі.

Туризм – одна з небагатьох галузей, яка впродовж довгого періоду часу користувалася неймовірним попитом і тенденцією до зростання. Проте результати господарювання підприємств у сфері туризму зараз невтішні, особливо враховуючи наслідки COVID-19, що свідчить про необхідність

впровадження більш ефективних напрямів розвитку індустрії туризму, вимагає застосування переваг діяльності високотехнічних засобів та високопрофесійного персоналу, сучасних концепцій менеджменту, інноваційної активності. Необхідно поєднувати технічні фактори, сучасні інноваційні механізми, значні інтелектуальні ресурси, переваги електронного бізнесу, кластеризацію розвитку туризму, розвиток перспективних видів туризму – ділового, зеленого, сільського, історико-культурного тощо [8, с. 37].

Мабуть, немає у світі людини, яка жодного разу в житті не подорожувала: туризм включає в себе не тільки подорожі за кордон, а й відвідування цікавих місць у своїй країні чи навіть у своєму регіоні. Проте більшість туристів віддають перевагу подорожуванню за кордон: з одного боку, для країн, які не мають виходу до моря чи кліматичний пояс не дає можливості відчутти всієї краси пір року, виїзний туризм є невід’ємною частиною їхнього життя. Проте, з іншого боку, необізнаність, відсутність популяризації внутрішнього туризму та модні тренди сприяють бажанню подорожувати за кордон, замість того, щоб відвідувати туристичні місця та об’єкти своєї країни.

За офіційною статистикою, туризм не посідає значне місце в загальній економіці України, оскільки становить близько 3–4% від ВВП [9], на відміну від європейських країн, де в середньому на туризм припадає 10% ВВП, і країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, де ця частка сягає 50,2% [10]. Хоча, за останніми розрахунками, проведеними внутрішніми експертами міжнародних структур (ВТО, ЮНВТО), частка туризму в Україні становить близько 9% ВВП [9]. З огляду на це, варто проаналізувати внесок туризму у світовий ВВП за країнами, які є найпопулярнішими серед туристів (рис. 1).

Найбільший внесок у світовий ВВП за 2019 р. серед найпопулярніших туристичних місць займає Таїланд, частка якого становить 21,9%; менша частка характерна для Мексики – 17,3%, Іспанії – 14,6% та Італії – 13,3%. Туристична галузь України приносить 5,2% у світовий ВВП.

Кінець 2019 р. – початок 2020 р. став переламним моментом для розвитку економік багатьох країн світу, відклавши особливий відбиток на індустрії туризму. Країни одна за одною здійснювали заходи для запобігання стрімкому поширенню коронавірусної інфекції, зокрема шляхів її передачі, та вводили карантинні обмеження. Закриття кордонів, заборона масового скупчення людей та відвідування закладів призвели до погіршення фінансового стану та закриття значної кількості об’єктів туристичної сфери та скорочення туристичних потоків.

Станом на 20 квітня 2020 р. в Україні були введені обмеження на в’їзд у 100% міжнародних напрямів [9]. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації [10] за січень – жовтень 2020 р. у міжнародні туристичні прибуття скоротилися на 72%, з найбільшим спадом у березні (97%) та квітні (96%). Розглянемо детальніше відсоткову зміну міжнародних туристичних прибуттів за регіонами у 2020 р. (рис. 2).

Найбільшого скорочення зазнали Азійсько-Тихоокеанські країни, де кількість міжнародних туристичних прибуттів зменшилася на 82%, на Середньому Сході – на 73%, в Африці – на 69%, в Європі та Америці – на 68%. В Європі найбільших втрат зазнали країни Центральної, Східної, Південної та Північної частин, зокрема: Румунія та Молдова – 82%, Північна Македонія, Боснія і Герцеговина, Кіпр і Чорногорія – 84%; Швеція – 74%; Норвегія – 76% та Ісландія – 79%. Варто зазначити, що за січень – лютий 2020 р. спостерігалось зростання міжнародних туристичних прибуттів у Ліхтенштейн (+17 і 26%), Сан-Марино (+55 і 42%), Грецію (+20 і 25%) та Норвегію (+12 і 17% відповідно) [11].

Рис. 1. Внесок туризму у світовий ВВП, % за найпопулярнішими туристичними маршрутами

Джерело: побудовано на основі [10].

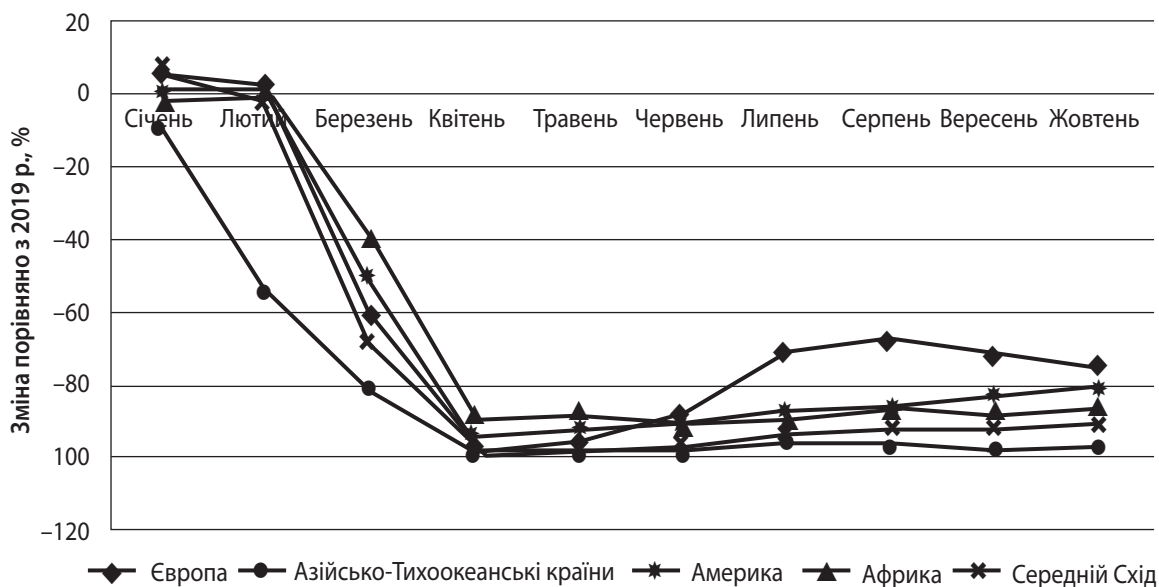

Рис. 2. Міжнародні туристичні прибуття за регіонами у 2020 р. (% до 2019 р.)

Джерело: побудовано на основі даних UMWTO [11].

За даними Державної прикордонної служби України, кількість іноземних туристів, які в'їхали в Україну з початку 2020 р., зменшилася практично в чотири рази – із 10,7 млн осіб у 2019 р. до 2,7 млн осіб за 9 місяців 2020 р. При цьому витрати іноземців скоротились у 27 разів – якщо у 2019 р. іноземці витратили в Україні 1,62 млрд дол., то за три квартали 2020 р. – лише 244 млн дол. [12].

На основі сучасних трендів, туристичних індексів і показників та економічних перспектив прогнозувалося зростання міжнародних туристичних прибуттів у 2020 р. на 3–4% [10]. Проте внаслідок пандемії показники туристичної діяльності значно скоротилися.

Розглянемо динаміку міжнародних туристичних прибуттів за напрямками, які були найпопулярнішими серед туристів по всьому світу у 2018–2020 рр. (табл. 1).

Порівнявши дані, наведені в табл. 1, можна побачити, що обсяг міжнародних туристичних прибуттів у абсолютному вираженні у 2019 р. зростав у всіх країнах (окрім США, де він скоротився на 0,5%), проте його частка в загальній кількості туристичних прибуттів скорочувалася, незначне зростання відбулося лише в Китаї +0,05%; Мексиці +0,1% та найбільше – в Туреччині +0,21%. Інтерес до туризму в Туреччину значно зростає, що можна побачити з отриманих даних: за період 2017–2019 рр. спостерігається найбільше збільшення серед топ-10 найпопулярніших країн – у 2018 р. зростання на 21,7% та у 2019 р. – на 11,8%. Насамперед це пов'язано з урядовою політикою, яка поставила за мету до 2023 р. розмістити 75 млн відвідувачів, диверсифікувавши туристичну індустрію шляхом додавання нових пунктів призначення та створення позитивного іміджу країни у свідомості туристів [14].

Пандемія COVID-19 спричинила суттєве зменшення кількості міжнародних прибуттів туристів у всіх країнах (див. табл. 1): найбільшого зменшення у 2020 р. порівняно з попереднім, 2019 р., зазнали Китай (–84%), Франція (–82%), Таїланд (–79%), Іспанія (–76%), США та Туреччина (–72%).

З початку пандемії та введення карантинних обмежень важко було спрогнозувати поїздки та будувати плани на майбутнє, здавалося, що це ненадовго і скоро можна буде знову відновити звичний режим. Внаслідок цього туристична галузь зазнала втрат і значне скорочення туристичних потоків. Країнам потрібно було заохочувати іноземних туристів і водночас підтримати суб'єктів туристичної діяльності країни. Кожна країна розробила і ввела заходи для підтримання туристичної індустрії. Заходи щодо покращення туристичного клімату країн, стимулювання та підтримання туристичної галузі в часи пандемії COVID-19 та постпандемічний період наведено в табл. 2.

Як бачимо, серед заходів стимулювання та підтримання туристичної індустрії в більшості країн основний акцент ставиться якраз на внутрішньому туризмі. Внутрішній туризм приносить більші доходи, ніж міжнародний. Так, у країнах ОЕСР на внутрішній туризм припадає 75% загальних витрат на туризм, а у країнах Європейського Союзу витрати на внутрішній туризм у 1,8 разу перевищують витрати на в'їзний туризм.

Найбільшими за витратами внутрішнього туризму є США з майже 1 трлн дол., Німеччина – 249 млрд дол., Японія – 201 млрд дол., Великобританія – 154 млрд дол. і Мексика – 139 млрд дол. США. За словами генерального секретаря ВТО, очікується, що

Таблиця 1

Міжнародні туристичні прибуття 2018–2020 рр. за країнами, які відвідують туристи найчастіше

Країна	Міжнародні прибуття туристів, млн осіб		Частка окремої країни в загальній кількості, %		Абсолютне відхилення частки країн, %	Відносне відхилення міжнародних прибуттів туристів, %		
	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.		2019 / 2018	2018 / 2017	2019 / 2018
Франція	89,4	90,0	6,73	6,43	-0,30	+2,9	+0,7	-82
Іспанія	82,8	83,7	6,23	5,98	-0,25	+1,1	+1,1	-76
Сполучені Штати Америки	79,7	79,3	6,00	5,66	-0,34	+3,3	-0,5	-72
Китай	61,6	65,7	4,64	4,69	+0,05	+3,6	+6,7	-84
Італія	62,1	64,5	4,68	4,61	-0,07	+5,7	+3,9	-57
Туреччина	45,8	51,2	3,45	3,66	+0,21	+21,7	+11,8	-72
Мексика	41,3	45	3,11	3,21	+0,10	+5,1	+9,0	-47
Таїланд	38,2	39,8	2,88	2,84	-0,04	+7,3	+4,2	-79
Німеччина	38,9	39,6	2,93	2,83	-0,10	+3,8	+1,8	-63
Об'єднане Королівство	38,7	39,4	2,91	2,81	-0,10	-2,2	+1,8	-60
Світ	1328	1400						

Джерело: складено на основі [10; 11; 13].

Таблиця 2

Заходи, розроблені країнами для підтримання туристичної галузі

Країна	Заходи
Китай	Провів ринкове дослідження для прогнозування частки внутрішнього туризму в загальному туристичному попиті. Туристична діяльність заохочується в кожній з провінцій. Міністерство культури і туризму спільно з Національною комісією охорони здоров'я закликали уряди провінцій відкрити місцеві мальовничі місця та визначні пам'ятки (з обмеженим доступом на умовах суворого контролю)
Литва, Латвія та Естонія	Відкрили свої кордони для громадян країн одна одної, створивши балтійську «бульбашку подорожей»
Ізраїль	Розробив віртуальні онлайнві екскурсії місцями та визначними пам'ятками по всій країні, щоб стимулювати бажання подорожувати та зберігати відкладені екскурсії в пам'яті людей
Італія, Ісландія, Литва та Республіка Корея	Затвердили ваучери на поїздки, видані урядом і надані сім'ям для внутрішніх поїздок
Франція	Змінила умови скасування бронювання подорожей, дозволивши замінити відшкодування кредитною купюрою або ваучером на еквівалентну суму, що діє на майбутню послугу; клієнти можуть вимагати повернення грошей за невикористані путівки через 18 місяців
Боснія та Герцеговина, Грузія, Угорщина, Ісландія, Ізраїль, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Таїланд і В'єтнам	Підготували рекламні та маркетингові кампанії, розробили нові продукти для залучення міжнародних туристів та підтримання розвитку внутрішнього туризму
Нова Зеландія	Затвердила спеціальний пакет підтримки туризму, частина якого виділена на просування внутрішнього туризму та підготовку рекламних кампаній на цільових зовнішніх ринках
Кенія	Оголосила про поступове відкриття туристичних закладів та гарантування двосторонніх туристичних угод і безкоштовних сертифікатів для країн Східної Африки
Японія	Представила надзвичайний економічний пакет, який включає нову субсидію на суму понад 10 млрд дол. США як знижки та путівки споживачам, тим самим підтримуючи туризм, транспорт, продовольчі послуги та бізнес-заходи для негайного відновлення після пандемії. Після закінчення пандемії Японське агентство з питань туризму витратить 2,2 млрд доларів на залучення туристів, роблячи туристичні напрямки привабливими, покращуючи туристичне середовище та розробляючи рекламні акції для міжнародних туристів

Джерело: складено на основі [15; 16].

внутрішній туризм укріпиться швидше, ніж міжнародні подорожі. Враховуючи масштаби внутрішнього туризму, це дасть змогу багатьом напрямкам оговтатися від економічних наслідків пандемії, водночас захистити робочі місця та повернути соціальні переваги, які пропонує туризм [10].

В Україні внутрішній туризм набув піку популярності у 2007 р., тоді 2 155 316 осіб подорожували в межах країни (4,62% від загального населення України). Різкий спад відбувся у 2008 р. у зв'язку зі світовою економічною кризою, проте найгіршого значення він отримав у 2014 р. – становив лише 0,71% через нестабільну соціально-економічну ситуацію в країні [17]. За даними мобільних операторів, влітку 2020 р. попит на внутрішній туризм в Україні значно зріс [18].

Очікувано, що під впливом пандемії COVID-19 саме розвиток такого напрямку, як зовнішній туризм, найбільше зазнає збитків. Ось тому важливо сформулювати власний український конкурентоспроможний туристичний продукт, який би враховував наслідки психоемоційного виснаження населення, з одного боку, та фінансово-економічної кризи – з іншого, яка настане після закінчення карантинних заходів, запроваджених державою. Якщо для запобігання фінансово-економічної кризи уряд повинен розробити відповідні механізми для зменшення її руйнівних наслідків, то для відновлення психоемоційного рівня населення необхідно створити умови, які мають стати каталізатором змін у відпочинковій сфері економіки України загалом [19, с. 35].

Для раціонального й ефективного використання рекреаційних, природних, туристичних, лікувальних та інших ресурсів України необхідно сформулювати рекреаційно-туристичне середовище за допомогою створення та забезпечення функціонування зон розвитку курортів та туризму, розробити, впровадити та запропонувати споживачеві конкурентоспроможний національний рекреаційно-туристичний продукт-послугу [20, с. 12].

Українським урядом були впроваджені такі заходи для підтримки підприємств туристичної галузі: звільнення постачальників туристичних послуг від сплати ПДВ, податку на прибуток і єдиного соціального внеску (ЄСВ), земельного податку та податку на нежилий фонд нерухомості; скасовано сплату туристичного збору до кінця 2020 р. та звільнено від оподаткування при сплаті оренди та землекористування орендарів державної та громадської власності [9].

З метою економічного розвитку України недостатньо тільки декларувати стратегічність і пріоритетність галузей економіки, але й вкрай важливо забезпечити механізм їхнього відповідного функціонування, адаптації до викликів сучасності, жорстких правил конкуренції [21].

ВИСНОВКИ

Однією з галузей, яка найбільше постраждала та зазнала значних фінансово-економічних наслідків під час пандемії COVID-19, є туристична галузь. На сьогодні туристична індустрія зазнає великих трансформацій, вимагає якісного та ретельного аналізу чинників впливу на попит у зв'язку з пандемією COVID-19. Майже всі країни розробляють та впроваджують програми стимулювання та підтримання розвитку туристичної галузі, передбачаючи, зокрема, підтримку малого та середнього бізнесу шляхом надання доступних кредитів, державних позик і субсидій, відтермінування сплати боргових зобов'язань, надання податкових канікул, пільг і зниження ставок за окремими податками та ін.

Країни починають переорієнтовуватися на стимулювання розвитку внутрішнього туризму, який є менш залежним від глобальної коронавірусної кризи та карантинних заходів. Пандемія COVID-19 сприяє пришвидшеному впровадженню онлайн-форм і цифрових інструментів у наданні туристичних послуг, що дозволяє зменшити контакти під час взаємодії туристів та надавачів туристичних послуг. Це забезпечує дотримання суб'єктами туристичної індустрії санітарних норм.

Україна має значний туристичний потенціал і можливість для розвитку внутрішнього туризму, стимулювання та підтримання якого сприятиме покращенню іміджу країни на міжнародному рівні, допоможе привабити іноземних туристів та мінімізувати втрати, спричинені пандемією COVID-19.

У подальшому варто оцінити, чи ефективними були заходи, запропоновані країнами для стимулювання та підтримання туристичної галузі, чи вдалось економікам покращити туристичні показники та як зміниться індустрія туризму в постпандемічний період. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігус М. М., Гальків Л. І., Добушовський П. А. Туристичний бізнес під впливом сучасних змін, зумовлених світовими викликами. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 3. С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-69-1>
2. Демків Ю. М., Стукач Т. М. Українська туристична галузь у світовому середовищі: адаптація за умов впливу глобальної міжнародної кризи COVID-19. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 4. С. 18–25. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.60-3>
3. Щопель Г. В. Визначення змін у туристичній галузі, що сформувалися під впливом загальноприйнятих заходів безпеки у зв'язку з пандемією COVID-19. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2020. Вип. 43. С. 58–62. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-9>
4. Даниліна С. О., Коцюрубенко Г. М., Шикіна О. В. Фінансово-економічні наслідки пандемії для світової

- туристичної галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52-1. С. 29–34.
DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.52-4>
5. Атаманчук З. А. Розвиток міжнародного туризму в умовах пандемії COVID-19: тенденції та очікування. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 94–99.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-94-99>
 6. Панова І. О. Туризм під час пандемії: наслідки та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 226–232.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-226-232>
 7. Михайліченко Г., Клімова А. Світовий туристичний ринок: трансформації після пандемії. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 2. С. 21–37.
DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(109\)02](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(109)02)
 8. Копець Г. Р., Кулиняк І. Я. Сучасні напрями розвитку підприємств у сфері туризму в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Вип. 4. № 2. С. 37–48.
DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.02.037>
 9. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні (Оновлення до документу «дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні») // Національна туристична організація України. 23.06.2020. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
 10. World Data Atlas. URL: <https://knoema.com/atlas>
 11. International tourism and COVID-19 // The World Tourism Organization (UNWTO). 17.12.2020. URL: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>
 12. Кількість іноземних туристів в Україні у 2020 році через COVID-19 скоротилася майже в чотири рази // УНІАН. 17.11.2020. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/turizm-v-ukrajini-yak-koronavirus-vplivuv-na-kilkist-inozemnih-turistiv-v-ukrajini-novini-11222111.html>
 13. World Tourism rankings // Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/World_Tourism_rankings
 14. What is behind Turkey's tourism boom // TRT World. 05.02.2020. URL: <https://www.trtworld.com/turkey/what-is-behind-turkey-s-tourism-boom-33533>
 15. UNWTO Briefing Note – Tourism and COVID-19. Issue 1. How are countries supporting tourism recovery? // The World Tourism Organization (UNWTO). 06.2020. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284421893>
 16. The COVID-19 crisis and tourism: Response and recovery measures to support the tourism sector in OECD countries // G20 Insights. 29.11.2020. URL: https://www.g20-insights.org/policy_briefs/the-covid-19-crisis-and-tourism-response-and-recovery-measures-to-support-the-tourism-sector-in-oecd-countries
 17. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму // Державна служба статистики України. 15.07.2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm
 18. Одеса, Карпати, Херсонщина – Держагентство розвитку туризму назвало найпопулярніші місця відпочинку в Україні // Радіо Свобода. 15.12.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-popyliarni-mistsia-vidpochynku-v-ukrajini/31001668.html>
 19. Бондаренко Ю. Г., Кулиняк І. Я., Гвоздь М. Я. Роль і вплив державних важелів управління на сферу відпочинку населення в кризовій ситуації. *Review of Transport Economics and Management*. 2020. Вип. 3. С. 33–47.
DOI: [https://doi.org/10.15802/rtem.v0i3\(19\).201197](https://doi.org/10.15802/rtem.v0i3(19).201197)
 20. Петрович Й. М., Бондаренко Ю. Г., Просович О. П. Інституційне середовище як важлива передумова розвитку рекреаційно-туристичної сфери. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2019. Т. 6. № 3. С. 3–15.
DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2019.03.003>
 21. Прокопишин-Рашкевич Л. М., Шадурська Б. О., Петрович Й. М. Індустрія туризму в Україні: перспективні напрями та виклики сучасності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т. 4. № 1. С. 72–82.
DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.072>

REFERENCES

- Appelt, H. V. "Vyznachennia zmin u turystychnii haluzi, shcho sformuvalysia pid vplyvom zahalnopryiniatykh zakhodiv bezpeky u zviazku z pandemiieiu COVID-19" [Determination of Changes in the Tourist Industry that was Formed under the Influence of Common Security Measures in Connection with the COVID-19 Pandemic]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitar-noho universytetu. Seriiia «Ekonomika i menedzhment»*, no. 43 (2020): 58-62.
DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-9>
- Atamanchuk, Z. A. "Rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v umovakh pandemii SOVID-19: tendentsii ta ochikuvannia" [The Development of International Tourism in the Context of the COID-19 Pandemic: Tendencies and Expectations]. *Biznes Inform*, no. 5 (2020): 94-99.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-94-99>
- Bihus, M. M., Halkiv, L. I., and Dobushovskiy, P. A. "Turystychni biznes pid vplyvom suchasnykh zmin, zumovlenykh svitovymy vyklykamy" [Tourist Business under the Influence of Modern Changes Due to Global Challenges]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, no. 3 (2020): 7-12.
DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-69-1>
- Bondarenko, Yu. H., Kulyniak, I. Ya., and Hvozdz, M. Ya. "Rol i vplyv derzhavnykh vazheliv upravlinnia na sferu vidpochynku naseleennia v kryzovii sytuatsii" [The Role and Impact of State Management Instruments on the Sphere of Recreation in the Crisis Situation]. *Review of Transport Economics and Management*, no. 3 (2020): 33-47.
DOI: [https://doi.org/10.15802/rtem.v0i3\(19\).201197](https://doi.org/10.15802/rtem.v0i3(19).201197)
- Danylina, S. O., Kotsiurbenko, H. M., and Shykina, O. V. "Finansovo-ekonomichni naslidky pandemii dlia svi-tovoi turystychnoi haluzi" [Financial and Economic Consequences of the Pandemia for the World Tourism Industry]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 52-1 (2020): 29-34.
DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.52-4>
- Demkiv, Yu. M., and Stukach, T. M. "Ukrainska turystychna haluz u svitovomu seredovyshchi: adaptatsiia za umov

- vplyvu hlobalnoi mizhnarodnoi kryzy COVID-19" [Ukrainian Tourism Industry in the World Environment: Adaptation to the Global International Crisis COVID-19]. *Biznes-navihator*, no. 4 (2020): 18-25.
DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.60-3>
- "International tourism and COVID-19". The World Tourism Organization (UNWTO). December 17, 2020. <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>
- "Kilkist inozemnykh turystiv v Ukraini u 2020 rotsi cherez COVID-19 skorotylasia maizhe v chotyry razy" [The Number of Foreign Tourists in Ukraine in 2020 Due to COVID-19 Has Decreased Almost Four Times]. UNIAN. November 17, 2020. <https://www.unian.ua/tourism/news/turizm-v-ukrajini-yak-koronavirus-vplinov-na-kilkist-inozemnih-turystiv-v-ukrajini-novini-11222111.html>
- "Kilkist turystiv, obsluhovanykh turoperatoramy ta turahtentamy, za vydamy turyzmu" [Number of Tourists Served by Tour Operators and Travel Agents, by Type of Tourism]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. July 15, 2020. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm
- Kopets, H. R., and Kulyniak, I. Ya. "Suchasni napriamy rozvytku pidpriemstv u sferi turyzmu v Ukraini" [Modern Directions of Tourism Enterprises Development in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriya «Problemy ekonomiky ta upravlinnia», vol. 4, no. 2 (2020): 37-48.
DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.02.037>
- Mikhailichenko, H., and Klimova, A. "Svitovyi turystychny rynek: transformatsii pislia pandemii" [World Tourism Market: Transformations after the Pandemic]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 2 (2020): 21-37.
DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(109\)02](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(109)02)
- "Odesa, Karpaty, Khersonshchyna - Derzhahentstvo rozvytku turyzmu nazvalo naipopuliarnishi mistisia vidpochynku v Ukraini" [Odesa, Carpathians, Kherson region - The State Agency for Tourism Development Named the Most Popular Holiday Destinations in Ukraine.]. Radio Svoboda. December 15, 2020. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-populiarni-mistisia-vidpochynku-v-ukrajini/31001668.html>
- "Pandemiia COVID-19 ta yii naslidky u sferi turyzmu v Ukraini (Onovlennia do dokumentu «dorozhnia karta konkurentospromozhnoho rozvytku sfery turyzmu v Ukraini»)" [COVID-19 Pandemic and Its Consequences in the Field of Tourism in Ukraine (Update to the Document "Roadmap for Competitive Development of Tourism in Ukraine")]. Natsionalna turystychna orhanizatsiia Ukrainy. June 23, 2020. <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
- Panova, I. O. "Turyzm pid chas pandemii: naslidky ta perspektyvy" [Tourism During a Pandemic: Implications and Prospects]. *Biznes Inform*, no. 5 (2020): 226-232.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-226-232>
- Petrovych, I. M., Bondarenko, Yu. H., and Prosovych, O. P. "Instytutsiine seredovyshe yak vazhlyva peredumova rozvytku rekreatsiino-turystychnoi sfery" [Institutional Environment as an Important Prerequisite of Development of Recreational and Tourist Sphere]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriya «Problemy ekonomiky ta upravlinnia», vol. 6, no. 3 (2019): 3-15.
DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2019.03.003>
- Prokopyshyn-Rashkevych, L. M., Shadurska, B. O., and Petrovych, I. M. "Industriia turyzmu v Ukraini: perspektyvni napriamy ta vyklyky suchasnosti" [Tourism Industry in Ukraine: Prospective Directions and Challenges of Modernity]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriya «Problemy ekonomiky ta upravlinnia», vol. 4, no. 1 (2020): 72-82.
DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.072>
- "The COVID-19 crisis and tourism: Response and recovery measures to support the tourism sector in OECD countries". G20 Insights. November 29, 2020. https://www.g20-insights.org/policy_briefs/the-covid-19-crisis-and-tourism-response-and-recovery-measures-to-support-the-tourism-sector-in-oecd-countries
- "UNWTO Briefing Note – Tourism and COVID-19. Issue 1. How are countries supporting tourism recovery?" The World Tourism Organization (UNWTO). June 2020. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284421893>
- "What is behind Turkey's tourism boom". TRT World. February 05, 2020. <https://www.trtworld.com/turkey/what-is-behind-turkey-s-tourism-boom-33533>
- "World Tourism rankings". Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/World_Tourism_rankings
- World Data Atlas. <https://knoema.com/atlas>